

**DIVERSES NOMINACIONS PER A CATALUNYA
EN EL DIETARI DEL ANTICH CONSELL BARCELONI:
1576-1585 I 1668-1677.**

*Montserrat Bajet i Royo
Elisabet Mercadé i Nubiola*

El treball del que ara intentarem extreure els seus punts més essencials té com objectiu conèixer i distingir les diverses veus emprades per anomenar Catalunya, la freqüència de les ocurrencies i constatar si existeixen canvis en les denominacions entre els períodes estudiats (1576-1585 i 1668-1677) i la quantificació d'aquestes mutacions.

Per diverses raons, la font escollida ha estat el Dietari de l'Antich Consell Barceloní, que és una crònica local. Hem cregut que és adequada, perquè és rica en contingut i a més reflecteix la problemàtica d'un grup de poder tan important a més en el moment com era el Consell de Cent. Una altra raó addicional, és la seva persistència en el temps, i la seva dependència d'una mateixa institució, així com la raó pràctica de facilitat de consulta.

Els períodes estudiats, 1576-1585 i 1668-1677, responen al plantejament de situar aquesta anàlisi uns anys abans i uns anys després de la rebel·lió de 1640, mantenint-nos separats de l'àmbit d'influència

directa d'aquest conflicte, però amb la possibilitat de percebre si existeix algun canvi en el llenguatge, arran dels esdeveniments.

Així mateix, el nombre d'anys escollits, deu per cada període, ens ha semblat el mínim necessari per obtenir una mostra suficientment fiable.

A ningú se li amaga la preocupació actual per acostar la lingüística a la Història. Aquest afany és important per poder entendre la realitat del passat, en el seu context. Recordem molt breument en aquest aspecte, algunes idees que són suficientment eloqüents i no necessiten cap comentari.

Les paraules serveixen per descriure la realitat, perquè les paraules estan plenes de contingut. Lucien Febvre⁽¹⁾ proclama que tot fet lingüístic posa de manifest un fet de civilització, i això és perquè una llengua suposa un grup social coherent, els diversos membres de la qual la utilitzen per comunicar-se entre ells, en conseqüència, és inevitable que, en la seva essència, reflexi el propi mode de pensar i la vida d'aquest grup i estableixi la vivència que els homes varen tenir d'aquell fet.

Per altra banda, des del camp de la Història Francisco Tomás y Valiente⁽²⁾ adverteix la pluralitat de significats d'un terme i l'evolució a la que es veuen sotmesos els mots al llarg del temps. Amb els anys, el seu contingut varia sensiblement. Actualment, les paraules "país", "nació", "estat"... tenen un contingut que no necessàriament coincideix amb el que tenien als segles XVI i XVII.

Regine Robin⁽³⁾ al llarg de la seva obra sosté que no hi ha llenguatge

1 FEBVRE, L.: *Combates por la Historia*, Barcelona 1974, pàg 30.

2 TOMAS Y VALIENTE, F.: *La España de Felipe IV* (vol. XXV de la "Historia de España" de Menéndez Pidal), Madrid 1982: "Ocurre que las palabras tienen historia y que a través de ella cambian de significado o adquieren nuevos sentidos sin perder por completo el o los primitivos." (pròleg, pàg XII). i afegeix "Por todo ello pienso que está justificado que nos dediquemos a comprender qué era en el s. XVII una nación, que entendían aquellos hombres por patria, qué era para ellos España, y que conflictos surgieron en aquel tiempo en torno a tales conceptos" (pròleg pàg. XIII)

3 ROBIN, R.: *Historie et linguistique*, Paris, 1973. Aquesta obra ha sigut fonamental per la metodologia del nostre treball doncs, l'autora proposa camins novedosos en l'aplicació de la lingüística a la història.

innocent i neutre, sinó que el llenguatge sempre compleix una funció de vehicle del pensament tant d'un petit grup com d'una col·lectivitat.

Afirma que el llenguatge reflecteix gairebé sempre una ideologia i molt sovint el grup social que la detenta. La subtilitat del llenguatge ens permet, algunes vegades, adonar-nos de certes intencions, fins i tot sense que aquestes es manifestin obertament.

Proposa que, en realitzar el sondeig d'un document es busquin testimonis dels diversos oficis que té cada paraula. Aleshores, el primer instrument i el més objectiu per iniciar l'anàlisi és el recompte. La confrontació ve a concloure el cicle metodològic i aquest és possible per la quantificació.

Finalment, també adverteix R. Robin que només buscar la fequència així com la repetició dels termes seria fer estadística fora de context. Això és insuficient a nivell interpretatiu. El mateix passa amb els gràfics que no reflexen en cap moment el contingut semàntic del vocabulari, el qual només es podrà apreciar considerant les formes en el seus contextos.

En aquesta mateixa línia d'aproximació entre la lingüística i la història, Pierre Vilar, en el seu llibre *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII* assenyalava: "L'aclaparadora riquesa de la literatura política nascuda a Espanya de la Guerra contra Napoleó justificaria una utilització sistemàtica d'aquesta literatura per a l'estudi de l'origen d'alguns dels conceptes fonamentals que dominen el pensament polític del segle XIX. Una tal utilització implicaria l'ús dels mètodes moderns de l'anàlisi semàntica i estructural, és a dir, l'examen exhaustiu per procediments mecànics, bé d'un tipus de documents (premsa, pamflets, debats a les Corts), bé de tots els documents alhora, ideal en realitat poc accessible donada l'abundància".⁽⁴⁾

Molt sintèticament, aquestes reflexions ens han servit de punt de

4 VILAR, P.: *Assaig sobre la Catalunya del segle XVIII*, Barcelona, 1979, pàg. 133.

partida i referències en l'inici d'un estudi pel qual no varem trobar models fàcilment accessibles en el nostre entorn. La nostra intenció ha estat portar a terme una recerca de dades que ens permetés conèixer quines eren les veus emprades per anomenar a Catalunya. Al llarg del treball aquestes es presenten i s'analitzen de tal manera que poden ser localitzades a la font i observades des de diversos aspectes. Hem quantificat i classificat les veus segons diversos paràmetres, per tal d'obtenir una informació més rica en matisos: conèixer qui eren els emissors de les veus, els receptors, a quin tipus de document apareixen, etc.

Després del buidat i estudi de les dades, la informació obtinguda permet d'arribar a unes conclusions, però, sens dubte, també volem assenyalar la necessitat d'ampliar el número d'anys estudiats per obtenir una perspectiva més àmplia.

Per al primer període, 1576-1585, els termes més utilitzats, segons el seu nombre d'aparicions, són els següents: "Cathalunya", "Principat", "Principat i Comtats", "Regne", "Principat de Cathalunya i Comtats de Rossello i Cerdanya" i "Província". El seu nombre d'aparicions així com els percentatges sobre els totals es pot observar en la taula número 1.

El terme més utilitzat és "Cathalunya" que apareix quaranta-nou vegades. El trobem en tots els sentits i en tots els contextos. Empren aquest terme tots els emissors analitzats, excepte des de la Cort de Madrid, però són els escriptors en els seus relats quotidians els que més el fan servir (67,34% del total d'aparicions). Si observem la taula número 2 podem veure l'utilització segons l'origen dels emissors. Concretament els catalans l'empren un 89,79% i les persones no nascudes a Catalunya un 10,20% del total d'aquesta nominació.

"Cathalunya" és el nom propi del país i aquesta és la veu més neutre i menys compromesa per anomenar-lo, no implica cap tipus de dependència, correspon a un territori unitari, i és el terme més afectuós a l'hora de nombrar la pròpia terra.

El terme “Principat” apareix vint-i-sis vegades. L'utilitzen indeferentment catalans i no catalans però és el terme preferit per aquests últims, especialment pel Virrei, que l'empra un 23,07% del total d'aparicions d'aquesta veu i membres de la Cort que l'utilitzen un 22,92%. S'empra tant per referir-se al territori com a la comunitat de persones que hi habiten. Apareix amb regularitat al llarg de tot el període estudiat i figura tant en relats quotidians com en transcripcions, però el seu ús és lleugerament més elevat en aquestes últimes. Principat, és un títol protocolari que fa al·lusió a la sobirania d'un Príncep.

Les associacions: “Principat de Catalunya”, “Principat i Comtats”, “Principat de Catalunya i Comtats de Rossello i Cerdanya” es comporten de forma similar. Són en conjunt les veus més utilitzades en el acompanyament de càrrecs polítics. L'associació “principat de Catalunya” l'empra un 90,90% de vegades catalans i concretament és gairebé sempre l'escriu en els seus relats. L'associació “Principat i Comtats” és una de les preferides per als consellers i la Cort, l'utilitzen indistintament catalans i no catalans. Té una característica pròpia i és que la trobem sempre en transcripcions. El seu ús protocolari i propi d'un llenguatge oficial.

La veu “Regne” apareix dotze vegades. Aquest terme s'empra en un sentit figurat perquè no existeix, pròpiament parlant, la figura política de Rei de Catalunya. Utilitzen aquesta veu tant els no catalans com els catalans, però aquests últims ho fan amb més freqüència, un 83,33% del total d'aparicions, i són concretament els Consellers els qui més la fan servir, concretament un 43,66% de les vegades apareix aquest terme.

Aquesta veu no acompanya mai títols i apareix de forma considerable en transcripcions, concretament un 83,33% del total d'aparicions. La veu “Regne” la trobem en tots els sentits i contextos. La seva utilització podria haver-se originat per l'afany de situar-se políticament en peu d'igualtat amb la resta del territori que constituïa l'antiga

Corona d'Aragó. Amb un desig d'assenyalar la personalitat unitària del país i posar de relleu la seva entitat jurídicopolítica limitada.

La veu "Província" només apareix tres vegades, concretament en dues cartes escrites pel Rei, i en una descripció de l'escrivà. No acompanya mai títols que impliquin càrrecs polítics. El fet que aquest terme sigui tan poc utilitzat ens fa pensar en la possibilitat de que aquesta veu no es trobés apropiada per designar un territori iuxtaposat a uns altres per una unió purament dinàstica relativament recent, i és símptoma també, del lent progrés en vers un govern burocràtic centralitzat.

La veu "Pàtria" apareix una vegada. Sembla que no es refereix directament a Catalunya, sinó a una unitat més petita, un lloc concret: Montserrat. L'escàs nombre d'aparicions no ens permet treure cap conclusió al respecte.

Referint-nos ara en el segon període estudiat, 1668-1677, hem observat que les nominacions utilitzades per anomenar el nostre país, ordenades segons el seu nombre d'aparicions, són les següents: "Principat", "Província", "Cathalunya", "Principat de Cathalunya", "Patria", "principat i comptats", "Regne", "Principat de Cathalunya i comptat de Rosselló i Cerdanya". Al igual que el període anterior, els totals d'aparicions i percentatges es pot observar en la taula número 3.

La nominació per a Catalunya més usual i corrent era la de "Principat". Apareix en el Dietari, en aquets anys, cent setanta-dos vegades el que representa un 49,14% del total de les nominacions estudiades. És el terme més emprat per tots els emissors, per exemple els escrivans l'empenen en un 55,62% de les vegades que tenen d'anomenar a aquest país, els consellers en un 38,33% i els virreis en un 85,71%. Així mateix en tots els contextos i sentits.

La segona nominació més emprada és la de "Província" que apareix seixanta-una vegades. S'utilitza tant per anomenar al territori com, en un sentit més ampli, a les persones que habiten en ell. Aquesta veu és utilitzada per tots els emissors estudiats, especialment pels nadius de

Catalunya (veure taula número 2) que l'empren un 91,80% del total de vegades que apareix aquesta veu. Però el seu ús no és tan generalitzat com pel nombre d'aparicions i tipus d'emissors sembla.

Només en un 19,67% de les vegades apareix en relats quotidians de l'escrivà, en canvi el 80,32% restant el trobem en transcripcions de documents, especialment cartes escrites pels consellers i diputats, convertint-se en els principals emissors d'aquesta veu. Aquest fet, juntament amb que solsament en un 11,47% de les vegades acompanyi algun títol de càrrec polític i institució ens fa pensar que no l'utilitzen de forma usual. A més a més el fet que quasi mai s'empri per parlar dels assumptes interns sinó que s'utilitzi especialment per parlar d'afers relacionats amb la política internacional del moment, més concretament d'aspectes que afecten a Catalunya de la guerra d'Holanda, corrobora aquesta impressió. Tot això, també ens fa pensar que, normalment el fet d'escollir aquest terme no es fa casualment sinó que es fa amb la intenció d'assenyalar la seva relació amb l'imperi dels Austries.

"Cathalunya" i "Principat de Cathalunya" representen la tercera i quarta veu en ordre de preferència. Ambdues nominacions tenen un comportament molt similar i són emprades especialment per catalans (un 94,82% i un 96,77% respectivament). A més a més, en un percentatge molt elevat acompanyen el nom d'algun càrrec polític o institució (82,75% i 87,09% respectivament) i és utilitzat de forma regular al llarg de tot el Dietari en parlar de la vida quotidiana. Eren unes formes normals per anomenar aquest país que jurídicament era un Principat i tenia com nom Catalunya.

Totes les altres nominacions estudiades, "Pàtria", "Principat i comptats", "Principat de Cathalunya i comptats de Rosselló i Cerdanya" i "Regne", tenen una significació numèrica molt menor, ja que cap d'elles representa més d'un 4% del total de les nominacions. Tot i que té poca utilització el seu estudi és il·lustratiu i contribueix a arrodonir els nostres coneixements.

“Pàtria” apareix en el Dietari dotze vegades (3,42%). El seu poc ús creiem que ve donat per la pròpia font utilitzada ja que mentre “Pàtria” té un contingut emocional fort, el llenguatge oficial que s’empra en el Dietari és fred. Malgrat el poc nombre d’aparicions hem pogut apreciar que en aquests moments aquesta veu ja no només s’utilitza per anomenar el lloc immediat del naixement sinó que ja s’empra en un sentit ampli, referint-se a tota Catalunya. Així mateix, en aquests moments té un contingut emocional fort, com es posa de manifest en frases com la següent “marxarian y perdrian la vida en son costat per servey del rey y de la pàtria”.⁽⁵⁾

Les nominacions “Principat i comptats” i “Principat de Catalunya i comptats de Rosselló i Cerdanya” només s’empren en un 1,71% i 1,14% respectivament. Totes dues tenen un comportament molt similar ja que sempre acompanyen un càrrec que indica autoritat, com el de Diputat però molt especialment el de Virrei. Així mateix apareixen, de manera més important que gairebé totes les altres veus estudiades, en transcripcions, la primera en un 100% de les vegades i la segona en un 50%. El seu ús és indistint tenint en compte l’origen dels emissors, ja que es reparteix en un 50%. Tots aquests aspectes ens permeten dir que el seu ús quedava limitat a frases molt protocolàries. El context històric del moment corrobora la idea del sentit protocolari d’aquestes associacions, ja que els Comtats de fet ja s’havien perdut malgrat que els catalans no ho havien acceptat.

La veu “Regne” només apareix sis vegades, el que representa un 1,71%. Però aquest nombre encara té un valor menor si tenim en compte que només surt en la transcripció de dos documents: cinc vegades en una carta escrita pels consellers i diputats dirigida a personalitats del regne d’Aragó i l’altra en la resposta a la mateixa.

L’objectiu final del nostre treball era constatar si existia un canvi, quantitativament precisat, en la manera d’anomenar a Catalunya

5 D.A.C.B. vol. XIX p. 223.

després del pas d'uns cents anys, i intentar trobar algunes possibles explicacions a aquestes mutacions del llenguatge.

A l'establir una comparació entre els períodes estudiats dels segles XVI i XVII s'han pogut constatar una sèrie de fets. (Veure gràfic núm. 1).

Les veus per anomenar a Catalunya són bàsicament les mateixes. Només hi ha petites variacions en les diferents associacions que s'empren per anomenar a Catalunya i els comtats. Mentre que per al segle XVII només s'utilitza "Principat de Cathalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya", per al segle XVI apareixen tres títols diferents, que són: "Principat de Cathalunya i comtats de Rossello i Cerdanya", "Cathalunya i comtats de Rossello i Cerdanya" i "Principat i comtats de Rossello i Cerdanya".

Una altra diferència es relaciona amb el terme "Pàtria". En els anys estudiats per al segle XVII es refereix clarament a Catalunya mentre que per al període 1576-1585 només apareix una vegada i amb un sentit més confús.

Però la principal diferència, tal com es pot observar en el gràfic adjunt que mostra la comparació entre ambdós períodes, la trobem en el major o menor ús de cadascun dels termes.

En els dos períodes estudiats mai no apareixen els termes "Nació" i "Estat", referits a Catalunya. Malgrat no s'utilitzin aquestes veus, una certa idea de nació ja es fa patent, en aquests moments de forma incipient, i es reflecteix en alguns dels termes estudiats.

El terme més emprat en el període 1576-1585 és el de "Cathalunya" (39,83%) mentre que pel període 1668-1677 és el de Principat (49,14%). La preferència pel terme "Principat" fa pensar en un canvi vers un llenguatge més protocolari. Aquesta transformació podria respondre a l'enfortiment del juridicisme monàrquic que enfosqueix les particularitats més vives de cada país com pot ser el seu nom.

La veu "Província", que en el període 1576-1585 representa un 2,43% del total de les nominacions emprades, pren més importància

en el període 1668-1677 que passa a representar un 17,42% del total. No només augmenta el seu nombre d'aparicions sinó que passa a ser la segona veu més utilitzada. En el període estudiat del segle XVII a diferència del que passava en el període corresponent del segle XVI, els seus principals emissors són els consellers. L'utilitzen preferentment per parlar d'assumptes relacionats amb problemes militars que ens fa pensar en la seva vinculació amb l'Imperi dels Austries.

Les associacions "Principat i comtats" i "Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya" perden rellevància en el període 1668-1677. Mentre que en el segle XVI representen un 9,75% i un 7,31% respectivament del total de les nominacions estudiades, en la dècada estudiada del segle XVII representa solament un 1,71% i un 1,14% respectivament. Aquest canvi està provocat per la pèrdua d'aquestes possessions després del tractat dels Pirineus. Les associacions "Principat i comtats" i "Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya" es converteixen en fórmules cada cop més protocolàries que només s'empren per acompanyar els títols de càrrecs polítics propis del Principat.

La veu "Regne" la trobem present en els dos períodes estudiats. En la dècada del segle XVI, el seu ús representa un 9,75% del total de les nominacions; mentre que en la dècada del segle XVII sols representa un 1,71%.

Aquest canvi podria corroborar la idea abans exposada, que el llenguatge tradueix l'enfortiment de l'absolutisme. L'ús més gran del terme "Regne" en el segle XVI pensem que respon a una major pervivència de les realitats político-jurídiques, pròpies de l'Edat Mitja, en la que Catalunya era un membre federat de la Corona d'Aragó.

En síntesi, l'anàlisi d'uns cuants noms, ens donen llum sobre aspectes complementaris de l'evolució política de Catalunya. Aporten corroboracions i matisacions sobre el nostre coneixement de l'època.

**NOMBRE TOTAL D'APARICIONS DE LES DIFERENTS
NOMINACIONS PER A CATALUNYA EN EL PERIODE 1576-1585.**

TAULA nº 1.

		%
Catalunya	39,83	49
Principat	21,13	26
Principat de Catalunya	8,94	11
Principat i Comtats	9,75	12
Principat de Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya (1)	7,31	9
Regne	9,75	12
Província	2,43	3
Pàtria	0,81	1

123

1- En el segle XVI, en aquest grup hem aglutinat totes les nominacions que inclouen el nom dels comtats. Exera.:

- * Principat de Catalunya, Comtats de Rosselló i Cerdanya.
- * Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya.
- * Principat i Comtats de Rosselló i Cerdanya.

COMPARACIO ENTRE ELS ANYS 1576-1585 I 1668-1677 DE LES NOMINACIONS EMPRADES SEGONS L'ORIGEN DEL EMISSORS.

TAULA nº 2.

	Catalans		No Catalans	
	1576-85	1668-77	1576-85	1668-77
Catalunya	44	55	5	3
Principat	13	143	13	29
Principat Catalunya	10	30	1	1
Principat i Comtat	6	3	6	3
Principat de Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya (1)	7	2	2	2
Regne	10	5	2	1
Província	1	56	2	5
Patria	1	12	-	-

1576-85 1668-77 1576-85 1668-77

1. En aquest grup hem aglutinat totes les nominacions que inclouen el nom dels comtats :

- * Principat de Catalunya, Comtats de Rosselló i Cerdanya.
- * Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya.
- * Principat i Comtats de Rosselló i Cerdanya.

**NOMBRE TOTAL D'APARICIONS DE LES DIFERENTS
NOMINACIONS PER A CATALUNYA EN EL PERIODE 1668-1677.**

TAULA nº 3.

	%	
Catalunya	16,57	58
Principat	49,14	172
Principat de Catalunya	8,85	31
Principat i Comtats	1,71	6
Principat de Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya (1)	1,14	4
Regne	1,71	6
Província	17,42	61
Pàtria	3,42	12

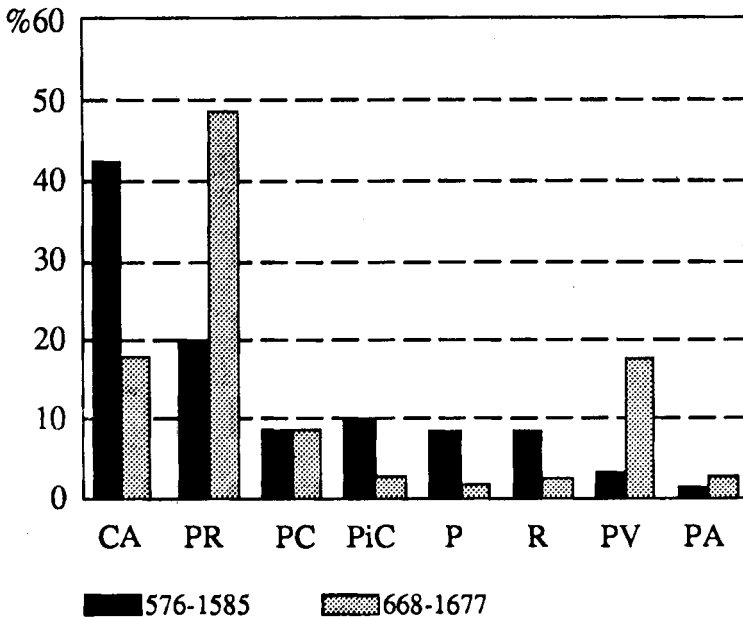
350

1. En el segle XVI, en aquest grup hem aglutinat totes les nominacions que inclouen el nom dels comtats. Exem.;

- * Principat de Catalunya, Comtat de Rosselló i Cerdanya.
- * Catalunya i Comtat de Rosselló i Cerdanya.
- * Principat i Comtat de Rosselló i Cerdanya.

**NOMINACIONS PER A CATALUNYA. COMPARACIÓ ENTRE
ELS PERÍODES 1576-1585 I 1668-1677.**

GRÀFIC NÚM. 1

CA - CATALUNYA

PR - PRINCIPATS

PC - PRINCIPATS DE CATALUNYA

PiC - PRINCIPATS I COMTATS

P - PRINCIPATS DE CATALUNYA I COMTATS DE ROSSELLO I LA CERDANYA

R - REGNE

PV - PROVINCIA

PA - PATRIA